

СОЦИЈАЛНА ДЕЛАТНОСТ ЦРКВЕ И ЕВХАРИСТИЈА*

Милош Јелић**
Православни богословски
факултет,
Универзитет у Београду

Апстракт: Постоји нераскидива веза између слављења Евхаристије и социјалног ангажмана хришћана. Христос Који је реално присутан у Евхаристији, исти је Христос присутан и у личности сиромашних и оболелих ових света, ради којих је и дошао у свет. Читава библијска и светоотачка традиција потврђују нам чврсту повезаност богослужења и служења другима. У многим новозавешним текстовима и код раних Отаца, употреба термина „литургија“ односила се на ранохришћанско богослужење, али и на обавезу да се задовоље материјалне потребе заједнице. Аутор у раду предлаже неке конкретне кораке ка враћању њеној разумевања Литургије као заједничког дела и у социјалном смислу.

Кључне речи: Евхаристија, Литургија, заједничко дело, друштвена ангажованост, јавно служење.

„Тада ће рећи Цар онима што му стоје са десне стране: Ходите благовести Оца мојега; примите Царство које вам је припремљено од постојања свијета. Јер оладњех, и дадохте ми да једем; ожедњех, и напојисте ме; сиранац бијех, и примисте ме; наг бијех, и одјенусте ме; болестан бијех, и осјестисте ме; у шамници бијех, и дођосте ми. Тада ће му одговорити праведници и рећи: Господе, када те видјесмо гладна, и нахранисмо? Или жедна, и напојисмо? Кад ли те видјесмо сираница, и примисмо? Или нага, и одјенусте? Кад ли те видјесмо болесна или у шамници, и дођосмо ти? И одговарајући Цар, рећи ће им: Заиста вам кажем: кад учинисте једноме од ове моје најмање браће, мени учинисте“ (Мт. 25, 34–40).

1. Уводна размишљања

Запитајмо се колико често ми, хришћани, суштински размишљамо о овим свима добро познатим и често понављаним Христовим ре-

* Рад представља проширено и допуњено излагање са Седмог годишњег научног скупа Српска теологија данас 2015, одржаном на Православном богословском факултету у Београду, 29. маја 2015. године.

** milosjelic@gmail.com.

чима? Да ли их доводимо у везу са нашим свакодневним животом, а посебно са нашим учествовањем на литургијским сабрањима? Правимо ли, свесно или несвесно, разлику између служења Литургије и служења ближњима, дајући предност Евхаристији над социјалним ангажманом, и обрнуто? Имануел Клаписис сматра да је овде реч о лажној дилеми, дакле, о томе која од ове две реалности треба да има првенство. Он каже:

„Посвећеност Христу у Евхаристији са собом носи и посвећеност кроз Христа сиромашнима овога света. Овако постоји нераскидиви однос између слављења Евхаристије и стварања бољег света... Стога, лажна је дилема дебатовати око тога да ли Евхаристија има првенство над социјалним бригама и акцијама, или обрнуто. Уместо тога, треба нагласити да су оне једна без друге незамисливе без погрешних последица по аутентичност хришћанског етоса“ (Clapsis 2013: 62).

Читава библијска и светоотачка традиција потврђује нам чврсту повезаност између богослужења и служења другима. У многим новозаветним текстовима и код раних Отаца, употреба термина *литургија* односи се на ранохришћанско богослужење, али и на обавезу да се задовоље материјалне потребе заједнице (уп. Holman 2001: 48). Сетимо се опомене коју Свети апостол Павле упућује појединим члановима коринтске Цркве који се недостојно причешћују „не разликујући тијела Господњега“ (1. Кор. 11, 29). Реч је изгледа о томе да апостол Павле укорева богатије чланове Цркве у Коринту зато што занемарују оне мање имућне, избегавајући да са њима заједно једу на сабрањима: „Ко не разликује да су ‘немајући’ такође Тело Христово, тај онда пије себи на суд и осуду причешће! Како је могуће пити Тело и Крв Господа, а истовремено одбијати и ниподаштавати Његово конкретно Тело у конкретном сабрању?“ (Јовић 2012в: 167). Не чинимо ли и ми слично када мало или нимало не обраћамо пажњу на оне које бисмо могли и требали да препознамо као потребите, а који су се заједно са нама укрцали на брод спасења који се зове Црква? Овај рад представља скроман покушај да дамо неке конкретне предлоге о начинима на које би слављење Евхаристије добило, или боље рећи, повратило још једну аутентичну димензију – димензију социјалне ангажованости инспирисане односима који владају унутар Литургије као иконе будућег Царства Божијег.

2. Ранохришћанско схватање односа Литургије и друштвеног ангажовања

Треба рећи да за рано хришћанство дилема коју смо навели на почетку текста – није постојала. Литургијски живот је за хришћане првих векова, осим редовног учествовања на евхаристијским сабрањима, значио и непрестану бригу за све чланове заједнице којима је помоћ на било који начин била потребна. У прилог оваквом разумевању односа Евхаристије и социјалне ангажованости чланова Цркве, најпре подсећамо на често навођено сведочанство Светог Јустина Философа и Мученика из II века:

„И после тога ми једни друге непрекидно подсећамо на ове ствари. И богати међу нама помажу сиромашнима; и увек се држимо заједно; и за све ствари којима смо снабдевени, ми захваљујемо Творцу свега кроз Његовог Сина Исуса Христа, и кроз Светог Духа. И у дан који се зове недеља, сви који живе у градовима или на селу сабирају се на једно место... Онда сви устајемо и молимо се, и, као што је раније речено, када је наша молитва готова, доносе се хлеб и вино и вода, и (онај који) предстоји сабрању на пригодан начин узноси молитве и хвале, према својим могућностима, а народ (у знак одобравања) говори: ‘Амин’; и раздељује се свакоме од онога над чим је изговорена хвала, а онима који су одсутни следовање односе ђакони. И они који су имућни и желе, дају сваки оно што мисли да треба; и оно што је сакупљено се оставља предстојатељу а он брине о сирочићима и удовицама и онима који су због болести или из неког другог разлога потребити, и онима који су у оковима и странцима који бораве међу нама, једном речју брине о свима који су у невољи...” (Апологија прва, 67).

Више је него очигледно да је схватање Евхаристије првобитно било у великој мери друштвено оријентисано и да је у себе укључивало служење свим члановима конкретне заједнице, бивајући тако социјални акт *par excellence*.¹ Такође је очигледно да је са протоком времена свест о потреби хришћанског служења другима почела да слаби и да

¹ „For the early Christians... the eucharist was a social act that explicitly demanded service of others in order for it to be authentically celebrated. It was not to be an end unto itself, but an action which led to service and giving of self“, сматра Тереза Вален (Whalen 1993: 101).

губи на своме значењу. Не треба зато да нас чуди што већ Свети Јован Златоусти – „један од највећих хришћанских пророка социјалне једнакости и правде“, како га је назвао велики богослов XX века Георгије Флоровски – своје савременике опомиње следећим речима:

„Желиш да одаш почаст Телу Христовом? Онда му немој одавати поштовање овде, у Цркви, са свиленим одјејанијем, док га занемарујеш напољу где се Он наг смрзава... Или, каква је корист да оптеретиш Христов престо златним пехарима када Он сам умире од глади? Прво га нахрани када је гладан; онда искористи оно што је преостало да украсиш његов сто“ (*Омилија 50. на Јеванђеље по Маџеју*, 4).

Свети Јован Златоусти, видимо, инсистира на практичној реализацији Евхаристије, у много ширем обиму него што је то сам култ. Није овде, дакле, реч ни о каквом сентименталном ставу према унесрећенима, већ о јаком убеђењу утемељеном у Златоустовој јасној визији Цркве као корпоративне реалности, да је социјална беда заправо продужена Христова патња, овога пута у лику чланова Његовог Тела (уп. Florovsky 1972: 134).

Слично је и са Светим Василијем Великим, који позива своје слушаоце на равномерну поделу добара, па између осталог каже:

„Треба да се стидимо онога што је записано, а тиче се Грка пагана. Јер за неке од њих закон човекољубља налагао је једну трпезу и заједнички обед, тако да су многи и различити људи готово могли да буду посматрани као чланови једног домаћинства... (Но) Хајде да ми свом снагом подражавамо рану хришћанску заједницу где је све сматрано заједничким – љубав, духовност, слога, заједнички сто, нераздељиво сродство – док је нелицемерна љубав конституисала многа тела као једно и ујединила многе душе у једну хармоничну целину“ (St. Basil the Great 2009: 86).

Свети Василије овде указује на пример из Дела апостолских где читамо о првој заједници – Цркви у Јерусалиму у којој „сви који вероваше бијаху на окупу и имаху све заједничко“ (Дап. 2, 44), продајући и раздајући своју имовину „свима како је коме било потребно“ (Дап. 2, 45). Примећујемо да, истовремено са позивањем на идеал ове прве хришћанске заједнице, Свети Василије укорева присутне што сада чак и они који су изван Цркве, тј. пагани, имају више милосрђа за потребите од оних у Цркви тога времена, што нам такође

говори у прилог тврдње да су већ у четвртном веку хришћани почели да у невољама овога света заборављају једни на друге.²

Ми, хришћани, чврсто верујемо да нас учествовање у Евхаристији ослобађа од окова смрти и пропадљивости сведочећи нам о једном новом друштву, другачијем од било којег овосветског поретка. Ипак, Евхаристија не треба да буде схваћена као индивидуални чин који нема никакве везе са друштвеним проблемима света у којем се налази.³ Другим речима, стављањем нагласка искључиво на богослуже-

² Није ли и актуелно стање нашег црквеног живота слично оном у време Светог Василија? И поред све израженијег харитативног ангажовања кроз различите хуманитарне организације и фондове, утисак је да нам и даље недостаје систематске подршка најсиромашнијим члановима заједнице. Да ли је то, између осталог, и последица наше небриге, односно недостатка свести о истинским потребама других? Отрежњујуће би могле да звуче речи једног од римокатоличких *теолога ослобођења*, Тисе Баласурије, који пред своје читаоце поставља дилему зашто, без обзира на стотине и хиљаде одслужених миса, хришћани настављају да буду себични као пре? Баласурија се између осталог пита: „Зашто су ‘хришћани’ који одлазе на мисе били најсуровији колонизатори у људској историји? Зашто се јаз између прихода, богатства, знања и моћи повећава у данашњем свету – и то у корист људи ‘хришћана’? Зашто личности и људи који прокламују евхаристијску љубав и дељење ускраћују сиромашне људе света у храни, капиталу, запослењу, чак и земљи? Зашто су им драже цигарете и алкохолна пића од хране и пића за једну трећину човечанства које сваке вечери гладно одлази на спавање? Зашто су аутомобили, козметика, кућни љубимци и бомбе дражи од људске деце? Чему масовна стерилизација људи у сиромашним земљама и раскош која води у болести и загађење природе међу богатима?“ (Balasuriya 1977: 2). Иако за теологију ослобођења Евхаристија нема примарни значај, за оне теологе који су се бавили овом тематиком, главну бригу представља обнова, односно враћање „унутрашњег значења Евхаристије“ (Whalen 1991: 117). Према мишљењу ових теолога, Евхаристија „има мало или нимало важности за модерног човека, управо зато што има мало или нимало везе са једењем и пијењем изван црквених зидова. Она има мало или нимало везе са проблемима сиромаштва и глади који све људе свакодневно притискају у њиховим животима. Вечера Господња нема везе са њиховим радом, њиховом економијом и њиховом политиком“ (Cochrane 1974: 392). Иако су настале у једном другачијем друштвеном контексту, ове примедбе треба да буду нешто о чему бисмо и ми, православни, могли и морали да водимо рачуна.

³ Иако у светлу социјалне проблематике, како сматра Епископ пожаревачко–брањичевски Игнатије Мидић, треба да говоримо о једном и једином, кључном проблему који мучи човека – проблему смрти чијим би се решењем довели до решења и сви остали проблеми, па и друштвени (уп. Мидић 2008: 228), не бисмо смели да заборавимо ни чињеницу да управо поменути друштвени проблеми „нису проблеми неких тамо људи, већ наши заједнички проблеми, зато што смо сви ми и чланови друштва“ (Крстић 2012: 180). Другим речима, како сматра Зоран Крстић, „ако је основно виђење стварности у православној теологији њена јединственост а не манихејска подвојеност, баш као што је и човек јединствено биће у свим својим стањима и активностима, онда би то значило да спасење човека подразумева и његов друштвени живот“ (Исто). Слично мисли и Панделис Калаицидис, који нас подсећа да, следећи халкидонску формулацију Христовог богочовештва можемо да закључимо да је Христос узимају-

ње, а без конкретне друштвене акције, настаје опасност од својеврсне еклесијалне самодовољности и литургијског ескапизма пред изазовима историје (Clapsis 2013: 61). Да бисмо успели да постигнемо оно на шта нас Литургија позива, а о чему нас видимо опомињу велики православни Свети Оци треба да уложимо напор који би се састојао у превазилажењу устаљених модела живљења и понашања, који нас, хтели ми то да признамо или не, често одвајају од истинске заједнице са другима. Неопходно је својеврсно самораспињање – распињање наших, не ретко погрешних ставова и уверења, преиспитаних у светлу Христовог страдања и васкрсења (уп. Јовић 2012б: 626).⁴ Неопходно је да се вратимо изворном разумевању Евхаристије као истинске заједничке службе, заједничког дела. Наше учешће у Евхаристији треба да нам буде уједно и позив „да веру претворимо и схватимо као активност за бољи свет, за солидарност и бригу“ (Јовић 2012а: 93–94). Јер, „Црква није и не сме да буде само једна заједница људи која се сабира једном седмично. Она треба да буде сведок једног алтернативног друштва у односу на владајући поредак, и то увек када тај поредак пропагира насиље, неједнакост, корупцију, малтретирање других“ (Јовић 2012в: 171).

3. Превазилажење савремене проблематике односа Евхаристија – социјална делатност Цркве

Кључ за решење проблема односа Евхаристије и социјалне делатности Цркве данас, могао би да буде у поновном враћању истинске улоге народа Божијег у живот Цркве, онако како је то, видели смо, и био случај у првим хришћанским заједницама. Реч је овде о потреби за променом црквене свести свих чланова литургијске заједнице: превазилажењу поимања Литургије као пасивно–посматрачког догађаја за вернике, у којем они мало или нимало учествују, док је сав акценат стављен на деловање клира. Важно је да у контексту наше

ћи на себе људску природу са њом узео и политички, социјални и економски аспект људског живота, а не само духовну или религиозну димензију (уп. Kalaitzidis 2012: 118). Отуда и наша потреба да се као хришћани бринемо и боримо и за историјску, друштвену правду, иако је оно ка чему изнад свега тежимо и што жељно ишчекујемо – правда Царства Божијег (уп. Мт. 6, 33).

⁴ Овакав приступ ономе што Растко Јовић дефинише као „дијалектика распеће–васкрсење“, треба за своје последице да има: 1) на личном плану превазилажење изолационизма: „Уместо да будемо ‘свима све’, ми смо постали ‘сами себи све’“, и, 2) на општем плану, позив на суочавање са стварношћу проблема који су пред нама и спремност да се на те проблеме реагује (Уп. Јовић 2012б: 627).

теме истакнемо да Црква не негира потребу социјалног ангажовања које пре свега проистиче из њене друштвене (заједничарске) структуре будућег Царства Божијег. Оно што, међутим, не треба очекивати јесте да, рецимо, један парохијски свештеник потпуно сâм може да задовољи све социјалне потребе заједнице којој предстоји уз благослов епископа; ту треба да дође до изражаја улога лаика, који уз руководство свога свештеника а у складу са својим способностима – даровима могу да преузму бригу за потребите. У том смислу, неопходно је најпре идентификовати оне којима је помоћ потребна, а затим и осмислити конкретне кораке ка задовољењу тих потреба, колико је то могуће. Треба да овде нагласимо да напор који чинимо треба да буде усмерен према свима, чак и према онима који још увек нису чланови заједнице, јер и они у неком тренутку то могу да постану. Сваког човека треба да посматрамо као потенцијалног члана Цркве, а самим тим и потенцијалног члана Царства Божијег, што је уосталом и Христос непрестано чинио.⁵

Човекова потреба за припадношћу, потреба да се у свакој заједници, па и црквеној (или боље рећи, пре свега у црквеној) осећа пожељно и прихваћено, може и треба да буде искоришћена и задовољена између осталог и позивом свим вернима да се, у складу са својим могућностима, ангажују на друштвеном плану. Заједничко деловање свих, или барем оних који то желе, помогло би стварању својеврсне мреже социјалних односа изграђених кроз бригу чланова заједнице једних за друге, а оваквим приступом постепено би се дошло до тога да и они који остају изван напослетку пожелеле да постану активни чланови те исте заједнице. На овај начин вршила би се и мисија Цркве, чиме би социјална делатност истовремено била и мисионарска делатност. У организовању социјалног давања и примања треба учинити да се људи осећају корисно, да виде и искусе да на један опипљив, истинит начин доприносе расту и напретку заједнице која своје средиште има у слављењу Евхаристије Тела и Крви Господње. Причешће свих би у таквом етосу на крају дошло као природна последица осећања блискости и међусобне посвећености чланова конкретне Цркве. Поред осталих активности у које буду укључени, људи ће желети да учествују једући сви од истог хлеба и пијући сви из једне чаше, баш као што се то чини и у околностима приватне, породичне заједнице, где се сви чланови окупљају да обедују за заједничком трпезом, онако како нас на то подсећа и Свети Василије Велики.

⁵ Отуда и његове речи: „Нисам дошао да зовем праведнике, но грјешнике на покајање“ (Мт. 9, 13).

У склопу оваквих односа, епископ и свештеници поред своје примарне улоге свештенослужитеља постају и координатори социјалних активности. Треба људе поучити и мотивисати да се врате пракси доношења дарова на Литургију. Уколико би свако доносио плодове свога рада, вратио би се аутентичном учествовању у Евхаристији, чиме би се истовремено отворио простор за организовање трпеза љубави – *αἰαίε*, које би се одржавале после Литургије а од чега би имали користи сви, посебно они у социјалном смислу најпотребитији. Вишкови донетих дарова би се раздељивали, у чему би поново била активирана ђаконска служба у свом пуном значењу. Још једном ваља истаћи да је овако конципирану социјалну делатност Цркве неопходно везати за служење Литургије, чиме би се очувала аутентичност црквеног друштвеног ангажовања, и избегла опасност да се Црква сведе на неку социјалну институцију „од овога света“. Истовремено, на овај начин Литургија би била и практично схваћена у једном ширем контексту него што је то сам култ, као што на томе Свети Јован Златоусти инсистира, а чиме би и заиста могла да у потпуности буде заједничко дело свих.

4. Закључак

Шанса је Цркве да савременом свету у којем ван сваке сумње доминира дух самодовољности и отуђености, понуди једну другачију стварност – реалност истинске бриге човека за човека. Црква на делу треба да покаже да уистину јесте једно алтернативно друштво, друштво оних којима је стало. Дакле, уместо да будемо само неми посматрачи онога што се око нас свакодневно догађа на социјалном плану, дајмо све од себе да плод нашег труда буде реч утехе унесрећеном, комад хлеба гладноме или чаша воде жедноме. Једино ћемо на тај начин успети да у историји посведочимо аутентични хришћански етос надахнут оним што, учествујући сада и овде у евхаристијским сабрањима, жељно ишчекујемо да се у потпуности оствари у Царству Бога Оца, Сина и Светога Духа. Јасно је да овакав пут није лак, да је испуњен искушењима и борбом да, пре свега, у другом човеку препознамо Христа, а када га препознамо да му и помогнемо у невољи и да са њим често и састрадамо. Но, зар нам је непознато да другачије и не може да буде? Јер, Царство Небеско „са напором се осваја, и подвижници га задобијају“ (Мт. 11, 12).

Библиографија

- Balasuriya, Tissa (1977), *Eucharist and Human Liberation*, Colombo.
- Clapsis, Emmanuel (2013), „The Eucharist as Missionary Event in a Suffering World“, *Orthodox Perspectives on Mission* (ed. P. Vassiliadis), 60–66.
- Cochrane, Arthur C. (1974), „Eating and Drinking with Jesus“, *Christian Century*, April 10, 392–396.
- Holman, Susan R. (2001), *The Hungry Are Dying: Beggars and Bishops in Roman Cappadocia*, Oxford.
- Kalaitzidis, Pantelis (2012), *Orthodoxy and Political Theology*, Geneva.
- St. Basil the Great (2009), „In Time of Famine and Drought“, *On Social Justice*, New York, 73–88.
- Whalen, Teresa (1991), *The Liberation of the Eucharist: Contemporary Roman Catholic Reinterpretations*, Thesis (M. A.), University of Manitoba, Spring 1991, <http://mspace.lib.umanitoba.ca/xmlui/handle/1993/18358>.
- Whalen, Teresa (1993), *The Authentic Doctrine of the Eucharist*, Kansas City.
- Јовић, Растко (2012а), „Глобализација и веронаука“, *Вероучишњел у школи 3*, 79–95.
- Јовић, Растко (2012б), „Хришћански преврат“, *Српска теологија данас 2011*, 623–641.
- Јовић, Растко (2012в), „Недостојни хришћани“, *Вигослов, Божић*, 159–171.
- Крстић, Зоран (2012), „Социјално учење у православној теологији“, *Православље и модерносћ*, Београд, 177–188.
- Мидић, Игњатије (2008), *Биће као есхатолошка заједница*, Пожаревац.
- Свети Јован Златоусти, *Омилија 50. на Јеванђеље по Маџеју*
- Свети Јустин Мученик, *Аилолија њрва*.

Примљено: 6. 11. 2015.
Исправљено: 18. 11. 2015.
Одобрено: 25. 11. 2015.

SOCIAL ACTIVITY OF THE CHURCH AND THE EUCHARIST

Miloš Jelić

University of Belgrade
Faculty of Orthodox Theology
Belgrade

***Summary:** There is a strong relationship between the celebration of the Eucharist and social engagement of Christians. Christ, whose real presence in the Eucharist is the very same Christ who is present in the personhood of poor and oppressed, and for which he came into the world. The entire biblical and patristic tradition confirms the strong correlation of worship and social service. In many of the New Testament texts and within the early Fathers, the term „liturgy“ refers to early Christian worship, as well as to the obligation of satisfying the material needs of the community. The author proposes some concrete steps towards restoring full understanding of the Liturgy as a social act par excellence.*

***Key words:** The Eucharist, the Liturgy, common act, social engagement, public service.*